

فلسفه چیست؟

اول بخش دینا

فلسفه

کلمه فلسفه

ریشه کلمه «فلسفه»، یونانی و عربی شده (معرب) فیلسوفیا است
فیلسوف یعنی دوستداری
سوفیا یعنی دانایی

کلمه فیلسوفیا به معنی دوستدار دانایی است.

تاریخچه فلسفه

قبل از سقراط، عده‌ای به خودشان «سوفیست» می‌گفتند. «سوفیست» یعنی «دانشمند». سوفیست‌ها اعتقاد داشتند که ادراک انسان، مقیاس و معیار حقیقت است. یعنی چی؟ یعنی این‌که هر کس هر چه خودش بفهمد همان چیز حقیقت و واقعیت است و حقیقت و واقعیت ارزش دیگری به جز ادراک آدم‌ها ندارد.

روش بحث سوفیست‌ها ← مغالطه بود. مغالطه یعنی استدلالی که ظاهرش درست به نظر می‌رسد، ولی در واقع غلط است.

تأمل

اگر ادراک انسان مقیاس حقیقت و واقعیت باشد، چه پیامدهایی به دنبال دارد؟

۱ مهم‌ترین پیامد این است که حقیقت و واقعیت از فردی به فرد دیگر تغییر می‌کند.

۲ با این استدلال امکان دانش و بحث کردن از بین می‌رود.

با روش‌هایی که سوفیست‌ها به کار بردند کم‌کم معنی «سوفیست» به «مغالطه‌کار» تغییر کرد. امروزه هم در عربی «سفسطه» که به معنی «مغالطه‌کاری» است از نام (سوفیست) گرفته شده است!

آقای سقراط چون آدم متواضع و فروتنی بود و شاید هم چون نمی‌خواست با سوفیست‌ها هم‌ردیف باشد، اسم خودش را به جای «سوفیست» یا «دانشمند»، «فیلسوفوس»، «فیلسوف» گذاشت تا اعلام کند دوستدار دانایی است. به همین خاطر کلمه فیلسوفوس به معنی دانشمند ارتقا یافت و فلسفه هم به معنی دانش شد.

جست‌وجو

۱ آیا سفسطه به زمان خاصی تعلق دارد؟

با این‌که سفسطه در دوران یونان باستان به کار می‌رفت ولی در دوره‌های بعد نیز همیشه عده‌ای هستند که از سفسطه و مغالطه استفاده می‌کنند.

۲ اگر کسی خود را دوستدار دانش و خردمندی معرفی کند، خود را همیشه طالب حقیقت می‌داند یا صاحب حقیقت؟ طالب حقیقت

اصطلاح فلسفه بین مردم

مردم معمولاً وقتی با اموری روبه‌رو می‌شوند که برخلاف انتظار و عادت آن‌ها است. ← می‌پرسند فلسفه این چیزها چیست؟ ← سبب پیدایش امور خاصی را نمی‌دانند.

مثال ۱: کسی که بر او نماز واجب است می‌پرسد فلسفه نماز و روزه چیست؟

مثال ۲: انسان‌های ناامید می‌گویند: «ما که نفهمیدیم فلسفه زندگی چیه؟»

در این‌جور مواقع معنی فلسفه همان «چرایی حادثه» و «تبیین و توضیح واقعه‌ها» است.

پس فلسفه، تبیین «عقلاتی» یک واقعه یا پدیده می‌باشد. (معنای رایج بین مردم)

فلسفه به عنوان یک دانش، شکل خاصی از تلاش و تکاپوی پایان‌ناپذیر عقلاتی برای فهمیدن راز و رمز امور است؛ زیرا انسان پیوسته کوشش می‌کند با کمک عقل خودش به راز و رمز امور پی ببرد و آن‌ها را بفهمد. گاهی هم به همین دلیل دچار «حیرت» می‌شود.

گفتار ارسطو در مورد حیرت و فلسفه: «عجاب و حیرت است که نخستین اندیشمندان و هم‌چنین مردم امروز را به بحث‌های فلسفی کشانیده است.» پس فلسفه می‌تواند «رفع حیرت و تبیین عقلاتی امور زندگی» انسان باشد.

نمونه‌یابی

به نظر شما چه تفاوتی بین حیرت دانشمندان و فیلسوفان وجود دارد؟

دانشمندان از روابط علمی بین موجودات عالم حیرت می‌کنند و نظم دقیق آن برایشان شگفت‌انگیز است، ولی برای فیلسوفان خود هستی و به وجود آمدن آن حیرت‌انگیز است.

چرا فلسفه بیاموزیم؟

معمولاً این سؤال پیش می‌آید که «چرا باید فلسفه یاد گرفت؟» یا «چه دلیلی دارد که باید وقت و عمر را برای شناخت آرا و نظریات فیلسوف‌ها صرف کرد؟»

در جواب می‌شود گفت: انسان دو دسته نیاز دارد یکی نیازهای طبیعی مثل هوا و آب و غذا که برای این نیازها انسان جست‌وجو می‌کند.

دسته دوم نیازهای انسان، پرسش‌هایی هست که نیاز به فکر کردن دارد مثل این‌که «از کجا آمده‌ام؟» یا «در چه جهانی به سر می‌برم؟» این سؤال‌ها که به تدریج دل‌مشغولی و دغدغه انسان می‌شود و بیداری و هوشیاری جدیدی ایجاد می‌کند.

فلسفه، مسئول بررسی ارزشمند سؤال‌های بنیادی انسان است و تفکر فلسفی، کوششی برای یافتن پاسخ‌های مناسب به سؤال‌های بنیادین است! انسان در این راه باید با ورزیدگی عقلی از امور معمولی و روزمره عبور نماید ← با دقت در مفاهیم فلسفی فکر کند.

قوانین علمی

در قلمرو هر علم، پرسش‌های جدیدی وجود دارد که خود آن علم نمی‌تواند به آن پرسش‌ها پاسخ دهد.

مثال ۱: شیمی‌دان معتقد است اموری مثل فلز، اشعه رادیواکتیو و رادیم و ... وجود دارد.

مثال ۲: فیزیک‌دان معتقد است بار الکتریکی، چشمه صوت، طول موج و ... وجود دارد.

فیزیک‌دان و شیمی‌دان در پی کشف قوانین طبیعت هستند، پس روش آن‌ها روش تجربه و آزمایش است. دانشمندان قبول دارند که به حواس انسان می‌شود اعتماد کرد و تجربه و آزمایش روش مطمئنی برای کشف اسرار طبیعت است.

اما در همه این علوم، قوانینی مشترک و کلی وجود دارد که خود آن علم نمی‌تواند در مورد آن قانون‌ها صحبت کند.

مثال ۱: قانون علیت: علیت به ما می‌گوید امکان ندارد حادثه‌ای در این جهان، بی‌علت اتفاق بیفتد.

پس علیت نزد همه دانشمندان پذیرفته شده است و همه قوانین علمی بر پایه علیت بنا شده است.

مثال ۲: اصل یکنواخت عمل کردن طبیعت: یکی از فرض‌های اولیه و مقدماتی است که دانشمندان در همه علوم تجربی آن را پذیرفته‌اند.

نمونه‌یابی

با بیان یک نمونه، نقش قانون علیت را در فعالیت‌های علمی روشن نماید.

همه فلزات در اثر حرارت منبسط می‌شوند. با این اصل در فیزیک براساس علیت می‌توان رابطه بین گرما و انبساط طول را دریافت.

مبانی فلسفی علوم طبیعی

- ← واقعیت داشتن جهان
  - ← قابل شناخت بودن طبیعت
  - ← درستی روش تجربه و آزمایش
  - ← یکسان عمل کردن طبیعت
  - ← تبعیت همه موجودات از اصل علیت
- اصول بنیادین قلمرو پهناور علوم یا
لنگرها و ستون‌های محکم و محافظ علوم

تطبیق

هر یک از عبارات زیر با کدام یک از مبانی فلسفی علوم تناسب دارد؟

- ۱) مطمئن هستم که اگر دست خود را روی آتش بگیرم، می‌سوزد ← واقعیت داشتن جهان
- ۲) همه فلزات در همه جا در اثر حرارت منبسط می‌شوند ← یکسان عمل کردن طبیعت
- ۳) هنگامی که آب در ۱۰۰ درجه به جوش نیاید، با بررسی علل به جوش آمدن در ۱۰۰ درجه، به وجود مواد ناخالص آب پی می‌بریم ← قابل شناخت بودن طبیعت
- ۴) با توجه به قوانین انبساط و انقباض فلزات پی می‌بریم که باید به هنگام ساختن ریل‌های راه آهن بین آن‌ها فاصله ایجاد کنیم ← درستی روش تجربه و آزمایش

مشخص است که این اصول به علوم تجربی تعلق ندارند؛ پس برای پاسخ به این پرسش‌ها و برای پی‌ریزی اصول، وارد دانش جدیدی می‌شویم؛ این دانش جدید همان «فلسفه» است.

وقتی فلسفه در مورد علوم تجربی صحبت می‌کند یعنی دنبال تبیین عقلانی برای علوم تجربی است.

- ← چرا به علوم تجربی می‌توان اعتماد کرد؟
- ← تبیین عقلانی علوم تجربی یعنی پاسخ به این سؤال‌ها
- ← چرا می‌توان نتایج علوم تجربی را قبول کرد و در زندگی از آن‌ها سود برد؟
- ← فلسفه علوم تجربی چیست؟

فلسفه علوم طبیعی، دانش‌های تجربی را مقابل خود قرار می‌دهد.
← در آن‌ها تعمق می‌کند.
← مبادی و نقاط قابل اتکای عینی علوم را بررسی و تبیین عقلانی می‌کند.

سؤال‌های امتحانی

درستی یا نادرستی عبارات زیر را مشخص کنید.

- ۱- پاسخ سؤال‌های بنیادین هر علم در خود آن علم قابل بررسی است.
  - ۲- سوفیست در ابتدا به معنی دوستدار دانش بود.
  - ۳- یکسان عمل کردن طبیعت از اصول علوم تجربی است.
  - ۴- روش تجربی یعنی رسیدن به حقیقت بر مبنای آزمایش و تجربه.
  - ۵- اصل علیت در علم تجربی بررسی می‌شود.
  - ۶- معنای عمومی فلسفه به معنی تبیین عقلانی پدیده‌ها است.
- جمله‌های زیر را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.
- ۷- فلسفه ریشه ..... دارد و معرب کلمه ..... است.*
  - ۸- فیلسوفوس یعنی دوستدار .....
  - ۹- سوفیست‌ها در استدلال خود ..... می‌کردند.
  - ۱۰- فلسفه یعنی تبیین ..... از واقعه‌ها و پدیده‌ها.
  - ۱۱- اصل ..... می‌گوید که هیچ واقعه‌ای خودبه‌خود در جهان اتفاق نمی‌افتد.

* سؤالاتی که با علامت مشخص شده‌اند سؤالات کتاب درسی است.

به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.

۱۲- سوفیست و فیلسوفوس یعنی چه و به مرور زمان چه تحول معنایی پیدا کردند؟

سوفیست: ..... تحول معنایی: .....

فیلسوفیا: ..... تحول معنایی: .....

۱۳- سوفسطائیان چه چیز را ملاک حقیقت می‌دانستند؟

۱۴- فلسفه در نظر عموم مردم به چه معنی است؟

۱۵- انسان برای ادامه حیات معنوی خود محتاج چیست؟

۱۶- چگونه علوم موجودیت پیدا می‌کنند؟

به سؤال‌های زیر پاسخ کامل دهید.

۱۷- روش فلسفه و علوم تجربی را با یکدیگر مقایسه کنید.

۱۸- تفاوت بین فلسفه‌خوانی و فلسفه‌ورزی چیست؟

۱۹- مهم‌ترین سؤال‌های زندگی خود را فهرست کنید، کدامیک شما را با حیرت روبه‌رو ساخته است؟ کدامیک از سؤال‌های فهرست شما،

بیشترین تکرار را در فهرست دوستانتان دارد؟ چرا؟

۲۰- مفهوم چرایی چه رابطه‌ای با تبیین عقلاتی دارد؟

۲۱- نقش فلسفه را در زندگی بررسی کنید.

۲۲- کدامیک از قاعده‌های فلسفی نقش بسیار برجسته‌ای در تبیین‌های علمی ایفا می‌کند؟

۲۳- مبانی فلسفی علوم را بیان کنید.

۲۴- یک قانون علمی مثال بزنید و رابطه مبانی فلسفی را با آن بیان کنید.

۲۵- معنی تفکر فلسفی در علوم تجربی چیست؟

۲۶- چرا نمی‌توان به اصول بنیادی علوم در علوم تجربی پاسخ داد؟

۲۷- هر یک از کلمات سمت چپ را به کلمه یا عبارتی در سمت راست وصل کنید.

(ب)		(الف)
ادراک انسان	○ ○	فیلسوفیا
دوستدار دانایی	○ ○	فیلسوفوس
مغالطه‌کار	○ ○	سوفیست در معنای اولیه
دانشمند	○ ○	سوفیست در معنای ثانویه
دوستدار دانش	○ ○	مقیاس حقیقت از نظر سوفیست

پاسخ سؤال‌های امتحانی

۲۱- فلسفه، پاسخ سؤال‌های بنیادین را در اختیار ما می‌گذارد و در عالم علوم تجربی نیز مبنای علوم تجربی را برای ما اثبات می‌کند. با این روش می‌توانیم از علوم تجربی و علوم انسانی برای زندگی خود در این جهان استفاده کنیم.

۲۲- اصل علیت از اصول فلسفی و قاعده‌های فلسفی است که نقش بسیار مهمی در علوم بازی می‌کند. قواعد دیگری مانند همانند عمل کردن طبیعت، واقعیت‌داشتن جهان و درستی تجربه و آزمایش نیز نقش مهمی در بررسی‌های علمی دارند.

۲۳- (۱) واقعیت‌داشتن جهان

(۲) قابل شناخت بودن جهان

(۳) درستی روش تجربه و آزمایش

(۴) یکسان عمل کردن طبیعت

(۵) تبعیت همه موجودات از اصل علیت

۲۴- قانون جاذبه یک مثال برای قوانین علمی است. این قانون براساس اصل علیت به دست می‌آید، یعنی علت این‌که هر چیزی به سمت زمین سقوط می‌کند، قانون جاذبه است. براساس آزمایش و درستی آن می‌توان پی برد که قانون جاذبه برای همه اشیای طبیعت عمل می‌کند.

۲۵- تفکر فلسفی در علوم تجربی یعنی این‌که اصول اولیه علوم تجربی باید توسط فلسفه بررسی و تأیید شوند و تبیین چرایی مبنای بنیادین هر علم تجربی بر عهده فلسفه است.

۲۶- زیرا این قانون‌ها با روش‌های علم تجربی قابل بحث و بررسی نیستند، مثلاً قانون علیت را نمی‌توان براساس آزمون و خطا و تجربه اثبات کرد؛ در صورتی‌که از قانون علیت در علوم تجربی استفاده می‌شود.

۲۷

(ب)	(الف)
ادراک انسان	فیلسوفیا
دوستدار دانایی	فیلسوفوس
مغالطه‌کار	سوفیست در معنای اولیه
دانشمند	سوفیست در معنای ثانویه
دوستدار دانش	مقیاس حقیقت از نظر سوفیست

۱- نادرست / پاسخ سؤال‌های بنیادین هر علم در فلسفه قابل بررسی است.

۲- نادرست / سوفیست در ابتدا به معنای دانشمند بود.

۳- درست

۴- درست

۵- نادرست / اصل علیت در فلسفه تبیین می‌شود.

۶- درست

۷- یونانی / فیلسوفیا

۸- دانش (دانایی)

۹- مغالطه

۱۰- عقلانی

۱۱- علیت

۱۲- سوفیست یعنی دانشمند - تحول معنایی: مغالطه‌کار

فیلسوفوس یعنی دوستدار دانش - تحول معنایی: دانشمند

۱۳- سوفسطائیان درک بشر را ملاک حقیقت می‌دانستند.

۱۴- فلسفه از نظر مردم تبیین چرایی واقع‌ها معنی فلسفه است.

۱۵- برای ادامه حیات معنوی، انسان باید پاسخ سؤال‌های بنیادین خود را بدهد.

۱۶- هنگامی که مبنای آن‌ها در فلسفه طبیعی اثبات شود.

۱۷- روش علوم تجربی تکیه بر آزمایش و تجربه و اثبات فرضیه‌ها در مورد مسائل علمی است، اما روش فلسفه، روش استدلالی و عقلانی است که بر پایه تفکر شکل می‌گیرد.

۱۸- فلسفه‌خواندن، یعنی خواندن و مطالعه و آشناسدن با تاریخ و تفکر فلسفی، در حالی که فلسفه‌ورزی روش تفکر عقلانی و فلسفی داشتن در زندگی است.

۱۹- سؤال‌های پرتکرار و بنیادین زندگی انسان‌ها این‌ها است:

(۱) معنی زندگی در این جهان چیست؟

(۲) چرا در این جهان آمده‌ایم و از کجا آمده‌ایم؟

(۳) آینده ما پس از این جهان چیست؟

(۴) روش درست زندگی کردن و اخلاقی بودن چیست؟

۲۰- مفهوم چرایی همان تبیین عقلانی است. هنگامی‌که می‌خواهیم پاسخ چرایی یک پدیده را بدهیم ارائه تبیین عقلانی برای آن پدیده لازم است.

سؤال‌های چهارگزینه‌ای

- ۱- کدام مورد از مبانی فلسفی علوم طبیعی نیست؟
 (۱) تبعیت موجودات از اصل علیت
 (۲) تأثیر طول موج صوت بر آزمایش
 (۳) درستی روش تجربه
 (۴) یکسان عمل کردن طبیعت
- ۲- کدام یک از گزاره‌ها را نمی‌توان با روش تجربی اثبات کرد؟
 (۱) انبساط فلزات در اثر گرما
 (۲) حرکت سیارات در مدارهای خود دور خورشید
 (۳) جذب شدن دو قطب هم‌نام در اثر نیروی الکترومغناطیس
 (۴) یکسان عمل کردن مواد در حالت‌های مشابه
- ۳- معنی فلسفه در نزد عموم مردم با کدام گزینه مناسب‌تر است؟
 (۱) زدودن حیرت و سردرگمی
 (۲) تبیین عقلانی وقایع
 (۳) تفکر در ساختارهای بنیادین زندگی
 (۴) کشف روش کارکرد علوم تجربی
- ۴- پاسخ به این سؤال را در کدام علم می‌توان یافت؟ «آیا ماده وجود دارد؟»
 (۱) فیزیک بنیادین
 (۲) شیمی
 (۳) زیست‌شناسی
 (۴) فلسفه
- ۵- «حیرت» چه نسبتی با فلسفه‌ورزی دارد؟
 (۱) حیرت می‌تواند پاسخ طبیعی به چیزهایی باشد که نمی‌دانیم.
 (۲) حیرت آغاز فلسفه است و انسان با حیرت است که شروع به فلسفه‌ورزی می‌کند.
 (۳) انسان در علوم تجربی نسبت به فلسفه دچار حیرت کم‌تری می‌شود.
 (۴) هیچ انسانی نمی‌تواند خود را از حیرت به فلسفه برساند.
- ۶- کدام یک از گزینه‌های زیر، معنی امروزه «سوفیست» است؟
 (۱) دوستدار دانش
 (۲) مغالطه‌کار
 (۳) خطابه‌خوان
 (۴) دانشمند
- ۷- مهم‌ترین معنی عامیانه «فلسفه» چیست؟
 (۱) حیرانی و سرگردانی علمی
 (۲) نقد و بررسی علل و ریشه وقایع
 (۳) توضیح و تبیین عقلانی وقایع
 (۴) کشف ریشه حقیقی وقایع علمی
- ۸- دانشمندان چه چیزی را راه خوبی برای کشف اسرار طبیعت می‌دانند؟
 (۱) تجربه و آزمایش
 (۲) تکیه بر حواس انسان
 (۳) تفکر در ساختار عقلانی عالم
 (۴) بررسی پدیده‌های طبیعی
- ۹- کدام یک از اصول زیر، از لنگرها و ستون‌های محکم و محافظ علوم نیستند؟
 (۱) قابل شناخت بودن طبیعت
 (۲) یکسان عمل کردن طبیعت
 (۳) تبعیت موجودات از اصل علیت
 (۴) یکسان عمل کردن حواس انسان

پاسخ سؤال‌های چهارگزینه‌ای

- ۱- گزینه ۲
 ۲- گزینه ۲
 ۳- گزینه ۲
 ۴- گزینه ۲
 ۵- گزینه ۲
 ۶- گزینه ۲
 ۷- گزینه ۳
 ۸- گزینه ۱
 ۹- گزینه ۴